

*SIBE KVESIĆ, Dalmacija u narodnooslobodilačkoj borbi,
Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split 1979.*

Novinarsko izdavačko poduzeće »Lykos« tiskalo je 1960. godine knjigu »Dalmacija u narodnooslobodilačkoj borbi« autora Sibe Kvesića. Nakon 19 godina, tiskano je drugo izdanje navedene knjige, pod istim naslovom, ali prošireno i dopunjeno sadržajem o sudjelovanju naroda Dalmacije u četvrtoj i petoj neprijateljskoj ofenzivi i opisom nekih drugih zbivanja vezanih za razvitak narodnooslobodilačke borbe u Dalmaciji koja je autor smatrao značajnim da ih zabilježi. To se prvenstveno odnosi na podatke o Prvoj konferenciji USAOH-a za Dalmaciju, o Konferenciji kulturnih radnika Dalmacije, borbama dalmatinskih brigada prije početka četvrte neprijateljske ofenzive i poslije završetka pete neprijateljske ofenzive, o razvitku NOP-a na otoku Lastovu i dr.

Uz to je autor u pojedinim dijelovima knjige (iako na malo mjesta) proširio tekst i dopunio tekst novim podacima (na primjer, prikaz razvitka NOP-a na otoku Visu i poluotoku Pelješcu 1942. godine).

Sadržaj knjige autor je podijelio u devet glava s tim, što je kao uvod u događaje o kojima piše, dao prikaz rada partijskih organizacija u Dalmaciji u godinama uoči drugoga svjetskog rata. Knjiga sadrži ove glave:

1. Slom Kraljevine Jugoslavije; 2. Početak oružanog ustanka u Dalmaciji; 3. Napori na organiziranju oružane borbe; 4. Formiranje bataljona i brigada NOV; 5. Dalmatinci u IV neprijateljskoj ofenzivi; 6. Dalmatinci u V neprijateljskoj ofenzivi; 7. Pad fašizma i kapitulacija Italije; 8. Dalmacija u borbi protiv njemačkog okupatora; 9. Borba za konačno oslobođenje Dalmacije.

U navedenim poglavljima autor nam prezentira brojne podatke o radu partijskih organizacija u Dalmaciji u godinama uoči drugoga svjetskog rata, o organizaciji štrajkova, demonstracijama, sudjelovanju komunista na izborima, napadu sila Osovina na Jugoslaviju i utjecaju toga događaja na prilike u Dalmaciji, o ustaškom teroru, pripremi komunista za ustanak, osnivanju prvih odreda i prvim borbama i njihovom neuspjehu, o radu komunista na osnivanju NF i akcionih odbora, rastu ustanka u 1942. godini (borbe na Biokovu, Dinari i u zapadnoj Bosni), akcijama partizana u ostalim dijelovima kopnene Dalmacije i na otocima.

Posebnu pažnju Kvesić poklanja rastu vojnih jedinica od odreda do brigada i divizija, njihovom borbenom putu i njihovim akcijama. Kvesićevi nam podaci pokazuju da su dalmatinske brigade velik dio svojih akcija vodile van teritorija Dalmacije i da su u tim borbama smanjivale svoje brojno stanje, pa su neke i rasformirane a njihovi borci raspoređivani u ostale jedinice. No, usprkos tome one su oslobodile kraj iz kojega su njeni borci ponikli.

Kvesić, također, vidno mjesto poklanja herojskim podvizima dalmatinskih brigada u pojedinim bitkama a ukazuje i na uzroke koji su utjecali na to što se u pojedinim predjelima Dalmacije nije mogla razvijati oružana komponenta revolucije.

Čitajući knjigu Sibe Kvesića, čitalac doživljava dramatiku herojskih podviga dalmatinskih brigada, njihovo nesebično zalaganje za pobjedu nad okupatorom i domaćim izdajnicima, upoznaje brojne tegobe koje su ih na njihovom borbenom putu pratile i sl. Najpotresniji su, svakako, oni dijelovi knjige u kojima

se opisuje borba dalmatinskih brigada u četvrtoj i petoj neprijateljskoj ofenzivi. Priče boraca o tim događajima toliko su potresne da se čovjek zapita je li sve to bilo moguće izdržati. Najpotresnije je, svakako, sjećanje Sjajne Kvesić iz Pitava na otoku Hvaru koja je, 12. lipnja 1943. godine, s borcima svoje brigade, prelazila Sutjesku, probijajući se prema Tjentištu i Krekovu. U tim borbama Sjajna je ranjena u gležanj lijeve noge. Izgubivši svijest, ležala je dan i noć u paprati okružena mrtvim drugovima. Kad se osvijestila (izgubivši mnogo krvi), ugledala je pusto bojište i na njemu stotine mrtvih drugova (ranjenici Centralne bolnice) koje su Nijemci poubijali na mjestu gdje su ih zatekli. Od mrtvog druga uzela je štake i krenula. Preskakivala je teškom mukom mrtve drugove (slobodnog prelaza, kako kaže, nije bilo). Krajnjim naporom uspinjala se uz Krekove, a zatim obroncima Ozrena išla na zapad, putem koji su joj mrtvi obilježavali. Prešavši rijeku Hrvavku, išla je polako nekoliko dana, zastajkivajući uz neku bukvu da nabere mladog lišća, jer je to bilo jedino što je u onoj pustoši mogla staviti u usta. Spasila ju je neka starica iz sela Vrbnice. Kad se oporavila, priključila se ponovo partizanima. Prikaz sudjelovanja dalmatinskih brigada u četvrtoj i petoj neprijateljskoj ofenzivi najvredniji je dio knjige. U njemu Kvesić daje panoramski snimak podviga i doprinosa naroda Dalmacije toj velikoj pobjedi naše NOV nad neprijateljem. U bitki na Neretvi borilo se 8000, a na Sutjesci 5500 boraca iz Dalmacije. Samo u te dvije bitke poginulo je 5500 boraca dalmatinskih brigada. U svojoj knjizi Kvesić prati dalmatinske brigade na putevima slave i slobode, evidentira krajeve i mjesta koje su oslobodile i gdje su vodile presudne borbe, ukazujući čitaocu na njihov velik doprinos sveukupnoj pobjedi našeg naroda nad okupatorom i domaćim izdajnicima. Na osnovi podataka i činjenica koje knjiga donosi, vidljivo je da su borci dalmatinskih brigada u mnogim bitkama zaista dali sve od sebe i da su njihova borbenost i herojstvo bili presudni u mnogim odlučnim bitkama što im priznaju najviši rukovodioci i forumi i, sam drug Tito. U govoru na Sutjesci, koji je održao 4. VII 1978. godine, u povodu 35. godišnjice slavne bitke, drug Tito je govorio o herojskoj borbi Druge dalmatinske brigade na Barama, ocijenivši njenu borbu ovim riječima: »Ima zaista sjajnih primjera herojstva, recimo, Druge dalmatinske brigade koja je bila gore (misli na Bare, grobnici i slavi Druge dalmatinske brigade). Ja sam od komandanta jednog njenog bataljona dobio poruku u kojoj je stajalo da su izgubili polovinu ljudstva, ali da se s njima može računati kao da su u punom sastavu. I borili su se doista herojski.« Vrhovni štab je odao priznanje svim jedinicama koje su sudjelovale u borbi za Prozor. Posebnom naredbom pohvalio je Prvu dalmatinsku brigadu za heroizam njenih boraca ispoljen u toj borbi. Za primjer pokoljenjima, kako se treba boriti za samostalnost i slobodu svoje zemlje, pokazali su borci dalmatinskih brigada u borbama na: Makljenu, Čvrsnici, Neretvi, Ibarskoj klisuri, Nevesinjskom polju, Kalinoviku, Drini, Sinjajevini, Čehotini, u području Nikšića, Zelengori, dolini Sutjeske, planini Ljubišnji, Gornjim i Donjim Barama, Tari i nizu drugih mjesta koje ovom prilikom nije moguće sve nabrojiti.

Uz navedene pozitivne karakteristike knjige, potrebno je ukazati i na neke propuste koji se prvenstveno odnose na metodološki pristup prezentiranju građe, kompoziciju knjige i njen sadržaj. Već smo napomenuli da autor u knjizi prvenstveno opisuje vojnu komponentu narodnooslobodilačkog pokreta u Dalmaciji s obiljem raznih događaja usko vezanih za razvitak toga pokreta. Nižu se događaji i zbivanja svakog užeg područja, bez šire sinteze. Knjiga je sastavljena od sijaset manjih ili većih mozaičnih slika poslaganih u reljef,

koja svaka za sebe čini cjelinu, ali se autor nije potrudio da ih sintetički poveže. Opisujući događaje u navedenim glavama knjige, autor je želio zabilježiti sve do čega je, tragajući za izvorima, došao bez izraženog kritičkog pristupa što je urodilo obiljem podataka.

Kad je riječ o izvorima, treba napomenuti da autor malokad navodi izvore na osnovi kojih je pisao tako opsežan materijal. Izuzetak je literatura sastavljena na osnovi sjećanja boraca. Korištenje toga izvornog materijala najviše dolazi do izražaja u glavama u kojima se opisuje sudjelovanje dalmatinskih brigada u borbama u četvrtoj i petoj neprijateljskoj ofenzivi.

Općenito se može reći da je knjiga pisana na memoarskoj građi. Tu i tamo autor se koristi arhivskom građom ali samo kad se poziva na ovaj ili onaj dokument viših vojnih ili partijskih foruma i rukovodstava.

Opredijelivši se za taj metodološki pristup, kojem je cilj da uglavnom zabilježi i registrira svaku vojnu akciju u ovom ili onom kraju, autor nije mogao izbjeći i propuste koji umanjuju vrijednost njegova rada. Npr., pišući o početku ustanka u Dalmaciji i naporima na organiziranju oružane borbe, autor ponavlja mnoge ocjene koje je utvrdio u prethodnom odjeljku knjige. To je i razumljivo, jer pišući, npr., o formiranju partizanskog odreda u pojedinim krajevima (a njih je od Bukovice do Dubrovnika bilo zaista mnogo), morao je ponavljati pojedine konstatacije, jer su bile zajedničke svima. Slično se uočava i u onim dijelovima knjige u kojima se prikazuje razvitak NOP-a na otocima i u pojedinoj dalmatinskoj općini.

Sažeti prikazi povijesti NOB-a pojedinih područja u Dalmaciji nisu kronološki objedinjeni, već se dijele na manje cjeline, međusobno odvojene, što onemogućuje kontinuirano praćenje i uočavanje bitnih momenata. Npr., povijest otoka Hvara u 1942. godini opisuje odvojeno. Jedan odjeljak Otok Hvar u drugoj polovici 1941. i početkom 1942 (str. 247), drugi odjeljak Otok Hvar poslije savjetovanja na Vješćić gori (str. 328) i treći odjeljak Otok Hvar u drugoj polovini 1942. godine (str. 429). Slično se može navesti i za ostale otoke i krajeve kopnene Dalmacije. Takva podjela i pristup bili bi opravdani kad bi se temeljili na prijelomnim događajima koji obilježavaju novo razdoblje i novu kvalitetu u razvitku NOP-a, ali to u ovom primjeru nije moglo biti primijenjeno, jer zaista razdoblja koja je autor uzeo kao cezuru ne predstavljaju ni prekretnicu ni novo razdoblje u razvitku NOP-a u dotičnom kraju.

Odabiranje materijala i kritički odnos prema njemu važan je posao koji historičar treba da obavi kako bi njegovo djelo bilo što kvalitetnije i objektivnije. Za knjigu Sibe Kvesića »Dalmacija u narodnooslobodilačkoj borbi« to se ne može reći. Ne konzultirajući literaturu koja je tiskana nakon prvog izdanja njegove knjige o lokalnoj historiji na širem planu, neki opisi povijesti narodnooslobodilačke borbe u pojedinim krajevima prikazani su okrnjeno, što može dovesti do netočnih zaključaka o stupnju razvijenosti NOP-a u pojedinom kraju, pogotovo zato što su drugi (često susjedni) iscrpnije prikazani s više podataka i opisa.

U svojoj knjizi Sibe Kvesić zapostavlja političku, društvenu i ostale dimenzije socijalističke revolucije, osim vojne za koju smo rekli da je u knjizi najdetaljnije opisana. Razvitak narodne vlasti i čitava djelatnost vezana uz rast partijskih organizacija, pozadinskih organa, djelatnost NOO-a, njihov razvoj i preastanje od organa borbe do organa državne vlasti nije prikazan što je veliki nedostatak knjige.

Uz to se uočavaju i drugi propusti. Npr., knjiga sadrži najviše podataka do kapitulacije Italije. To razdoblje NOB-a u Dalmaciji opisano je u šest glava (656 stranica). Ostali dio, od kapitulacije Italije do oslobođenja, prikazan je u tri glave (143 stranice), dakle mnogo manje, iako znamo da je polet NOB-a u Dalmaciji upravo započeo kapitulacijom Italije. Prilike u Dalmaciji nakon kapitulacije Italije samo su epizodički dotaknute, a za očekivati je bilo da se upravo to prijelomno razdoblje prikaže temeljito. Uzrok tome treba tražiti u metodološkom pristupu autora, kojem je glavna orijentacija bio vojni aspekt revolucije. NOB u Dalmaciji od toga vremena pa do konačnog oslobođenja upravo obiluje zbivanjima u kojima je došao do izražaja razvoj socijalističke revolucije u svim njenim komponentama. Zaključaka u pojedinim poglavljima ima malo a ako se i donose najčešće su deklaratorski, stereotipni i pisani rječnikom partijske propagande i političkih proglašenja. Nedostatak je knjige i to što autor malokad daje ocjene događaja o kojima piše, ostajući na nivou prezentiranja činjenica, ne ulazeći u njihovu analizu. O razvitku NOP-a u Dalmaciji, kao i drugdje u našoj zemlji, postoje sporne ocjene o nekim događajima. Pišući o tome, autor ostavlja čitaocu da sam to uradi. Zaključci o nekim događajima, koji se odnose na razvoj pokreta u regiji kao cjelini, doneseni su u malom broju primjera, a neke konstatacije nedovoljno su obrazložene i argumentirane. Treba također reći da autor u knjizi ne ukazuje na uzročno-posljedične veze nastalih događaja i ne objašnjava specifične pojave vezane uz razvitak NOP-a u Dalmaciji.

Do danas nemamo znanstveno pisane monografije o toku narodnooslobodilačkog pokreta u Dalmaciji. Knjiga Sibe Kvesića (zajedno s ostalim knjigama slične kompozicije) ispunjuje donekle tu prazninu, jer, iako i ona ima praznina, ipak predstavlja zaokruženu cjelinu dijela događaja oružane komponente revolucije (u historiji NOP-a u Dalmaciji) i može poslužiti kao okosnica za znanstvenu obradu. U predgovoru drugom izdanju svoje knjige autor i sam uočava slabosti svoga rada, ističući kako njegov rad nema pretenziju da da iscrpnu historiju NOB-a u Dalmaciji, već je samo prilog njegovoj potpunoj obradi. Iz navedenoga u ovom prikazu vidljivo je da je autor to točno ocijenio. Međutim, bez obzira na sve to, valja istaći da Sibi Kvesiću treba zahvaliti što je svojim radom želio otrgnuti zaboravu junačka djela naroda Dalmacije u njegovoj borbi za svoje nacionalno i socijalno oslobođenje. Iako nije po struci historičar, svojim djelom zadužio je znanstvene radnike da nastave tamo gdje je on stao. Primjedbe ovoga prikaza najviše se odnose na metodološku koncepciju djela. Gledajući retrospektivno, kad je tiskano prvo izdanje njegove knjige, treba napomenuti da je u to vrijeme takva koncepcija pisanja bila i uobičajena. Novu koncepciju on nije ni mogao prihvatiti, jer bi to značilo pisati novo djelo, a tada ne bi bilo drugog izdanja. Autor je, navodeći ono što prvim izdanjem nije bilo obuhvaćeno, želio dopuniti svoj rad i zaokružiti ga. Treba istaći da je u tora pogledu pravilno postupio. Zaista je šteta što autor nije bar na kraju knjige dao zaključak i rezime sadržaja kojim bi ocijenio ulogu naroda Dalmacije u narodnooslobodilačkoj borbi. Neke ocjene i podaci u pogledu sumarnih pokazatelja dobro bi došli radi jasnijeg sagledavanja problema o kojem autor piše. Neophodno je bilo potrebno na kraju knjige dati popis literature i izvora, kojima se autor služio, a knjizi nedostaju i recenzenti koji bi autoru ukazali na propuste koji su se mogli ukloniti prije njenog tiskanja.

Franko Mirošević